

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Ekologiya və ətraf mühitin mühafizəsi

Universal dizayn, sosial mənzil layihələri, maneəsiz infrastruktur və yaşıl zonaların yaradılması bu modelin əsas elementlərindədir. Azərbaycanda, xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə “ağıllı şəhər” yaşayması inklüzivlik prinsipləri ilə uzlaşdırılaraq tətbiq olunur.

Ağıllı şəhər konsepsiyası: nəzəri əsaslar və tətbiq istiqamətləri

“Ağıllı şəhər” (smart city) anlayışı müasir urbanizasiya proseslərinin informasiya-kommunikasiya texnologiyaları (İKT) ilə integrasiyası nəticəsində formalaşmış konsepsiyadır. Bu model şəhər idarəçiliyində səmərəliliyin artırılması, resursların optimal istifadəsi, ekoloji dayanıqlılığın təmin olunması və vətəndaşların həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsi məqsədini daşıyır.

Ağıllı şəhər konsepsiyası şəhəri rəqəmsal texnologiyalar vasitəsilə idarə olunan kompleks sosial-texniki sistem kimi qiymətləndirir. Bu model aşağıdakı əsas komponentlərə əsaslanır:

Ağıllı idarəetmə – elektron hökumət xidmətləri və açıq məlumat sistemləri; Ağıllı iqtisadiyyat – innovasiya, startap mühiti və rəqəmsal bazarlar; Ağıllı mobillik – nəqliyyatın real vaxt

olunur. Bu abidələrdə konstruktiv dəqiqlik, həndəsi ornamentika və monumental kompozisiya vəhdət təşkil edir.

Orta əsr Naxçıvan memarlıq kompleksi Şərq memarlıq ənənəsinin mühüm mərhələsini təşkil etmiş, sonrakı dövrlərdə digər regionlara təsir göstərmişdir.

Müasir dövrdə memarlıq siyasəti

XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda memarlıq və şəhərsalma dövlət siyasətinin mühüm istiqamətinə çevrilmişdir. Heydər Əliyev dövründə tarixi irsin qorunması və milli memarlıq elementlərinin müasir tikililərdə tətbiqi prioritet istiqamət olmuşdur.

Müstəqillik dövründə şəhər mühitinin yenilənməsi, monumental xatirə komplekslərinin yaradılması və urban infrastrukturun modernləşdirilməsi prosesi davam etdirilmişdir. Bu siyasət hazırda İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilir; işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yeni şəhər və qəsəbələr inklüziv və dayanıqlı inkişaf prinsipləri əsasında qurulur.

(Elmi-analitik məqalə)

Tarixi irs və müasir urbanizasiya: Azərbaycanın Şəhərsalma Strategiyası

kimi təhlil edir. Müasir şəhərsalma praktikası isə bu nəzəri yanaşmalarla yanaşı, tarixi-memarlıq irsinin qorunması və inklüziv inkişaf prinsiplərinə əsaslanır.

Şəhər sosiologiyasının əsas nəzəri modelləri

XX əsrin əvvəllərində formalaşmış Chicago School şəhər tədqiqatlarına sistemli elmi yanaşma gətirmişdir. Bu məktəbin nümayəndələri şəhəri sosial proseslərin müşahidə olunduğu “laboratoriya” kimi qiymətləndirmişlər.

Ekoloji şəhər nəzəriyyəsi

Robert E. Park və Ernest Burgess tərəfindən irəli sürülmüş şəhər ekologiyanı konsepsiyası şəhəri sosial qrupların rəqabət və uyğunlaşma şəraitində fəaliyyət göstərdiyi təbii ekosistmə bənzədir. Bu yanaşmaya əsasən şəhər mərkəz, keçid zonası, işçi zonası və yaşayış (rezidential) zonalarına bölünür.

1925-ci ildə nəşr edilmiş The City əsəri bu istiqamətin əsas nəzəri mənbələrindəndir. Model urban məkanın sosial-iqtisadi diferensiasiyasını və əhalinin məkan üzrə bölgüləşməsinə izah edir.

Simvolik interaksionizm və şəhər psixologiyası

Şəhər həyatının fərdlərin gündəlik qarşılıqlı təsirləri və mənalar sistemi vasitəsilə formalaşmasını izah edən simvolik interaksionizm yanaşması mikro-sosioloji təhlilə üstünlük verir. Keyfiyyət metodları – müşahidə, müsahibə, müşahidə və şəxsi sənədlərin təhlili – bu istiqamətdə geniş tətbiq edilmişdir.

Şəhərin insan psixologiyasına təsiri məsələsi Georg Simmel tərəfindən Metropolis and Mental Life əsərində təhlil olunmuşdur. Müəllif metropolis şəraitində informasiya yüklənməsi, pul münasibətlərinin dominantlığı və yadlaşma fenomenini izah etmişdir.

Eyni zamanda Louis Wirth şəhəri böyük ölçü, sıxlıq və sosial müxtəliflik prizmasından təhlil edərək urban həyatın formal, instrumental və impersonal xarakter daşdığını göstərmişdir.

Urban sosiologiyanın daha geniş çərçivədə təhlili Manuel Castells tərəfindən irəli sürülmüş, o, yalnız böyük şəhərləri deyil, bütün məskunlaşma formalarını əhatə edən yanaşmanı təklif etmişdir.

Inklüziv şəhər konsepsiyası

Müasir şəhərsalmanın əsas prinsiplərindən biri inklüzivlikdir. World Bank və UN-Habitat tərəfindən müəyyən edilmiş yanaşmaya görə inklüziv şəhər üç əsas sütuna əsaslanır:

Məkan inklüzivliyi (əlçatan infrastruktur və mənzil)

Sosial inklüzivlik (bərabər iştirak və sosial müdafiə)

İqtisadi inklüzivlik (iş və gəlir imkanlarına çıxış)

rejimində idarə olunması; Ağıllı mühit – enerji səmərəliliyi və ekoloji monitoring; Ağıllı həyat və insan kapitalı – təhsil, səhiyyə və sosial xidmətlərin rəqəmsallaşdırılması.

Bu yanaşma şəhər resurslarının (su, enerji, nəqliyyat, tullantılar) sensor sistemlər və məlumat analitikası vasitəsilə optimallaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan kontekstində

Azərbaycanda ağıllı şəhər konsepsiyası xüsusilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə həyata keçirilən layihələrdə tətbiq olunur. Infrastrukturun sıfırdan qurulması, rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin integrasiyası və yaşıl enerji mənbələrinin istifadəsi bu modelin əsas istiqamətlərindəndir.

Ağıllı şəhər konsepsiyası urban inkişafın texnoloji, sosial və ekoloji aspektlərini vahid sistemdə birləşdirən müasir idarəetmə modelidir. Onun əsas məqsədi yalnız texnoloji modernləşmə deyil, həm də dayanıqlı, təhlükəsiz və inklüziv şəhər mühitinin formalaşdırılmasıdır. Bu model gələcək şəhərsalma strategiyalarının mühüm elmi və praktik istiqaməti kimi çıxış edir.

Azərbaycan memarlıq irsi və orta əsr intibahı

XI–XII əsrlər Azərbaycan mədəniyyətinin yüksəliş dövrü olmuşdur. Bu mərhələdə şəhərlər inkişaf etmiş, monumental dini və xatirə tikililəri inşa edilmişdir. Dövrün ən görkəmli memarlarından biri Əcəmi Naxçıvani olmuşdur.

Onun müəllifi olduğu Yusif ibn Küseyir türbəsi və Mömünə Xatun türbəsi Azərbaycan memarlıq məktəbinin klassik nümunələri hesab

Şəhər sosiologiyası şəhər məkanını sosial, psixoloji və iqtisadi proseslərin qarşılıqlı təsiri kimi izah edir. Ekoloji model, sosial dezorqanizasiya və interaksionist yanaşmalar urban həyatın müxtəlif aspektlərini açıqlayır.

Azərbaycanın zəngin memarlıq irsi – xüsusilə Əcəmi Naxçıvani irsi – şəhərsalma mədəniyyətinin tarixi dərinliyini göstərir. Müasir mərhələdə isə inklüzivlik, davamlılıq və milli identikliyin qorunması şəhərsalma siyasətinin əsas istiqamətləri kimi çıxış edir.

Düşünürəm ki, o dövlət ki, o xalq ki öz yaradıcısına memar adı verib, yaradıcı və qurucu dövlətdir, xalqdır.

20 ildir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev xalqının yaradıcılığı, quruculuq bacarığına, həvəsinə arxalanaraq ölkədə ölçüyəgəlməz dərəcədə işlər görür. Şəhərlərimiz, qəsəbələrimiz gündən-günə inkişaf edir, onların memarlıq siması yeni, möhtəşəm bina və qurğularla zənginləşir.

Ölkəmizdə dünyanın bir çox inkişaf etmiş dövlətlərindən fərqli olaraq, tarixi irsin qorunub saxlanılması, bərpası dövlət siyasətinin ayrılmaz hissəsi olaraq, birbaşa Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın diqqəti mərkəzindədir.

Bu gün Şərqi Zəngəzurdə və Qarabağda aparılan böyükmiqyaslı işlər də xalqımızın mətinliyini, bacarığını göstərir.

30 il ərzində ərazilərimizi talan edən düşmənin gözü qarşısında yeni şəhərlər, qəsəbələr yaranır, abidələrimiz bərpa olunur.

Bunun bir çox səbəbləri var. Amma əsasında duran amil odur ki, müasir Azərbaycanın memarı Heydər Əliyev olmuşdur!

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə çap olunur

Sevda Axundova

ADPU-nin Azərbaycan
Dövlət Pedaqoji Kolleji Sosial
Məsələlər və İctimaiyyətlə əlaqələr
üzrə direktor müavini

(əvvəli ötən sayımızda)

Şəhər sosiologiyası kontekstində şəhər anlayışı

Şəhər sosiologiyası şəhəri yalnız coğrafi məkan deyil, sosial struktur kimi təhlil edir. Alman sosioloqu Max Weber “Şəhər” əsərində şəhəri hüquqi, iqtisadi və sosial institutların qarşılıqlı təsirində formalaşan kompleks struktur kimi xarakterizə etmişdir. Onun fikrincə, şəhər bazar iqtisadiyyatı, özünüidarəetmə və vətəndaşlıq institutu ilə səciyyələnilir.

Çikaqo məktəbinin nümayəndələri – Robert Park və Ernest Burgess – şəhəri sosial-ekoloji sistem kimi araşdırmış, urbanizasiyanın sosial problemlərini (yoxsulluq, segregasiya, kriminal-lıq) elmi əsaslarla təhlil etmişlər. Bu nəzəriyyələr müasir şəhərsalma strategiyalarının formalaşmasına ciddi təsir göstərmişdir.

Xaqani bağı Bakının urbanistik tarixində park mədəniyyətinin mühüm nümunəsi kimi çıxış edir. Onun tarixi təkcə bir bağın deyil, şəhərin sosial, memarlıq və ideoloji transformasiyasının göstəricisidir.

Müasir dövrdə tarixi irsin qorunması, bəy-nəlxalq əməkdaşlıq və elmi əsaslara söykənən şəhərsalma modellərinin tətbiqi Azərbaycanın davamlı urbanizasiya strategiyasının əsas istiqamətlərini təşkil edir. 2026-cı ilin “Şəhərsalma və Memarlıq ili” elan olunması isə bu prosesin ideoloji və praktik mərhələdə yeni mərhələyə qədəm qoyduğunu nümayiş etdirir.

Beləliklə, qədim parkdan global forumlara qədər uzanan inkişaf xətti Azərbaycanın şəhər mühitinə sistemli və elmi yanaşmasının bariz ifadəsidir.

Şəhər sosiologiyası və Azərbaycan memarlıq irsi: nəzəri və tarixi aspektlər

Şəhər sosiologiyası şəhəri yalnız məkan vahidi kimi deyil, sosial münasibətlər, iqtisadi proseslər və mədəni transformasiyalar sistemi